

Çok Partili Hayat ve Planlı Kalkınma Döneminde Kamu Yönetimi: Bürokrasi ve Devletin Dönüşümü (1946-1980)

Mehmet Şirin Çetin¹

Özet

Kamu yönetimi, kamusal ihtiyaçları karşılamak amacıyla kamu politikalarının planlanması, uygulanması ve denetlenmesi sürecidir. Kamu yönetiminin bu tanımı karşımıza pratik ve teoriden oluşan bir disiplin çıkarmaktadır. Türkiye’de Batı tipi demokrasinin en önemli göstergesi olan çok partili siyasal hayat hemen dizayn edilememiştir. Bu yönde verilen mücadeleler ancak 1946 seçimlerinde meyvesini vermiş ve çok partili hayata geçiş gerçekleşebilmiştir. Ancak Türkiye tarihinde önemli bir dönüm noktası olan çok partili hayat zamanla olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Bu sonuçlardan birisi de büyük toprak sahipleri ile ticaret sermayesinin siyasal yönetim üzerindeki etkinliklerinin artması sonucu bürokrasinin göreceli olarak gelir kaybına uğramasına sebep olmasındır. Gelir kaybı yaşayan sivil ve askeri bürokrasi planlı ekonomiye geçmeyi savunmuştur. Kalkınmanın planlanması, devletin sosyal ve ekonomik hayatta hangi görevleri yapacağını, bu süreçte kamu kuruluşlarının görev ve sorumluluklarını ve özel işletmelerin planlardaki konumunu ortaya koyan merkezi bir karardır. Türkiye’de planlı kalkınma dönemi yaklaşık olarak 1963 ve 1980 yılları arasında gerçekleşmiştir. Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ile başlayan bu süreçte kamu yönetimi, demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve merkezileşme ekseninde yeniden şekillendi. Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde planlı kalkınma anlayışı benimsendi. Bürokrasi, ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasında etkin bir rol üstlendi. 1960 sonrası dönemde devletin müdahaleci yapısı güçlenirken, bürokratik yapı siyasal değişimlerden doğrudan etkilendi ve modern kamu yönetimi anlayışı gelişti. Çalışma Türk siyasal hayatında ve doğal olarak Türk Kamu Yönetimi’nde iki önemli eşik olarak kabul edilen çok partili hayata geçiş ve planlı kalkınma dönemini literatür temelinde analiz etmiştir. Bu iki dönüm noktasının hem birbirinin devamı olma hem de zıttı olma gibi iki özelliği mevcuttur. Bu açıdan çalışmanın önemli olduğu ve alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, Türkiye, ms.cetin@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8181-744X

Giriş

Kamu yönetimi, kamusal ihtiyaçları karşılamak amacıyla kamu politikalarının planlanması, uygulanması ve denetlenmesi sürecidir. Kamu yönetiminin bu tanımı karşımıza pratik ve teoriden oluşan bir disiplini çıkarmaktadır. Bu disiplin kamu bürokrasini ve onun mal ve hizmet sunduğu halk ile olan ilişkisini anlamaya ve geliştirmeye yöneliktir (Parlak, 2011: 428) ve bu özelliği ile kamu yönetimi devletin görevlerini yerine getirme ve idaresini sağlama aracıdır (Cesur, 2020: 769). Bir başka tanıma göre kamu yönetimi, kamusal politikaların yürütülebilmesi için gerekli bireysel ve grup olarak çabaların bir araya getirilmesidir (Özer vd., 2015: V). Kamu yönetiminin pek çok tanımı yapılabilir. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki kamu yönetimi, tarihsel süreç içerisinde mühürlü evraklara ve hiyerarşik örgütlenmeye dayalı geleneksel yapısından, verinin ışık hızında dolaştığı algoritmik bir döneme doğru evrilmiştir. (Telsaç ve Arı, 2026: 1). Kısaca dünyada yaşanan hızlı değişimlerden kamu yönetimi de nasibini almış ve değişime ayak uydurmuştur. Bu ayak uydurma çoğu zaman özel işletmelerden sonra gerçekleşse de nihayetinde eski düzenin devam etmeyeceği anlaşılmıştır ve değişen koşullara uyum sağlanmıştır.

Kamu Yönetimi bürokrasi şeklinde bir örgütlenme tipinden oluşmaktadır. Geçtiğimiz yüz yılda Max Weber bürokrasiyi inceleyip teorik çerçevesini belirleyen en önemli düşünür olarak bilinmektedir (Rubinstein and Maraviz, 2010: 21). Klasik kamu yönetimi mevzuat temelli bir yapılanma arz etmektedir. Bu yapılanmanın sorun olarak karşımıza çıkan tarafı değişikliklere zamanında cevap verilememesidir (Aykaç, 2021: 126). Bu sorun alanından kurtulmak için “Yeni Kamu Yönetimi” anlayışına geçilmiştir. Yeni Kamu Yönetimi anlayışında vatandaş, müşteri olarak algılanmakta; bu kapsamda verimlilik kriterine uygun bir yapılanma ve becerikli yöneticiler aracılığıyla etkin hizmet sunulması hedeflenmektedir (Özer, 2005: 3).

Türk kamu yönetimi Osmanlı Devleti’nin son döneminde başlayan Batılılaşma çabaları ile Fransız sisteminden etkilenmiştir. Daha sonraki süreçte de Batı sisteminin etkisi devam etmiştir (Çetin, 2010: 24). Cumhuriyetin kuruluşu Türkiye açısından yönünü Batı toplumuna dönmek anlamına gelmekteydi. Bu da yeni dönemde kurum ve kuruluşların Batı tipi yapılanmalara gitmesi anlamına gelmekteydi. Kadim bir imparatorluk geleneği geride bırakılırken kurulan Cumhuriyet uzunca bir süre bu gereklilikleri tam olarak yerine getirememiştir. Öyleki Batı tipi demokrasinin en önemli gereği olan çok partili siyasal hayat hemen dizayn edilememiştir. Bu yönde verilen mücadeleler ancak 1946 seçimlerinde meyvesini vermiş ve çok partili hayata geçiş gerçekleşebilmiştir.

Kalkınmanın planlanması, devletin sosyal ve ekonomik hayatta hangi görevleri yapacağını, bu süreçte kamu kuruluşlarının görev ve sorumluluklarını ve özel işletmelerin planlardaki konumunu ortaya koyan merkezi bir karardır (Bağır, 2022: 6). Türkiye’de planlı kalkınma dönemi yaklaşık olarak 1963 ve 1980 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ancak kalkınmanın planlanması 1980 sonrası dönemde de devam etmiştir.

İçinde bulunduğu koşullar ve coğrafi gerekliliklerden dolayı Türkiye’de kamu yönetimi merkezleşmiş bir yapıda kurulmuştur. Bürokratik sistemde kendini gösteren bu yapı yerel demokrasiyi uzun yıllar ihmal etmek durumunda kalmıştır. Ancak batı yönünde ilerlemeyi kabul eden anlayış gereği ve zamanla Avrupa Birliği üyelik sürecinin de bir gereği olarak modernleşmenin gerektirdiği şekilde esnemeler olmuştur.

Çalışma Türk siyasal hayatında ve doğal olarak Türk Kamu Yönetimi’nde iki önemli eşik olarak kabul edilen çok partili hayata geçiş ve planlı kalkınma dönemini literatür temelinde analiz etmiştir. Çalışmanın yöntemi nitel analiz yöntemlerinden biri olan doküman analizidir. Doküman analizi, sistematik bir şekilde yazılı belgelerin içeriğinin analiz edilmesi yöntemidir (Kıral, 2020: 173). Doküman analizi yöntemi ile konu ile ilgili mevzuat, literatör ve diğer kaynaklar başvuru aracı olarak kullanılmıştır. Çok partili hayata geçiş ve planlı kalkınma döneminin hem birbirinin devamı hem de zıttı olma gibi iki önemli özelliği mevcuttur. Çok partili hayat ile planlı kalkınma dönemi, Türkiye’nin Cumhuriyet sonrası gelişme sürecinin birbirini izleyen aşamaları olduğu için birbirinin devamıdır. Ancak çok partili hayatta daha çok serbest piyasa ve özel girişim anlayışı öne çıkarken, planlı kalkınma döneminde devletin ekonomiyi planlayıp yönlendirmesi esas alındığından bu yönleriyle de birbirine zıttır. Bu açıdan çalışmanın önemli olduğu ve alana bu açıdan katkı sunacağı düşünülmektedir.

1. Kavramsal Perspektif

1.1. Türkiye’de Çok Partili Hayat

Türkiye’de cumhuriyet rejimine geçilmesi ile birlikte çok partili hayata geçiş için bazı denemeler yapılmış ancak istenen sonuç elde edilememiştir. Çünkü erken cumhuriyetin demokrasi konusunda yeterli tecrübesi henüz yoktu. 1945 yılına gelindiğinde ise bu deneyimin bir nebze gelişmesinin yanı sıra iç ve dış koşulların da uygun olması ile çok partili hayata geçilmiştir (Şentürk, 2012: 157). Türkiye ikinci dünya savaşına fiilen girmediği halde savaşın ekonomik ve siyasal sonuçlarından etkilenmiştir. Sovyetler Birliği’nin savaş sonrasında saldırgan bir politika izemesi Türkiye’nin Batıya yönelmesine neden olmuş ve bu yöneliş demokratik yelpazenin genişlemesini Batı tipi

demokrasinin bir gereği olarak bir anlamda zorunlu kılınmıştır. Buna bağlı olarak demokratik adımların atılması gerekliliği çok partili hayatı da fiilen beraberinde getirmiştir (Haytoğlu, 1997: 50). Savaş sonrası tercihini Batı'dan yana kullanan Türkiye Batı dünyasının tek partili rejimlere olumsuz bakışı sonrası çok partili hayata geçiş çalışmalarını da hızlandırmış (Karıptaş ve Karakoç, 2025: 34) ve çoğulcu demokrasinin siyasal alanda işlemlerini sağlamıştır (Yolcu, 2019: 935). Temsili demokrasinin gereği olarak doğrudan yönetime katılmayan vatandaşların siyasetçiler tarafından temsil edilmesinin temin edilmesi önemlidir (Heywood, 2017: 286). Ancak temsili demokrasinin bir gereği olan vatandaşlarının tamamının temsil edilmesinin Türkiye'de tek partili hayat ile temin edildiğini savunmak pek mümkün görünmemektedir. Çok partili hayat Türkiye'de bu anlamda yıllardır süren bir açığı da kapanmasını sağlamıştır.

İkinci dünya savaşından sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nde (CHP) bulunan bazı kesimler çok partili hayata geçilmesinin Atatürk'ün demokratikleşme mirasının bir gereği olduğunu savunmuştur. Çok partili hayatı tetikleyen diğer önemli faktör dünyanın ABD ve Sovyetler Birliği olarak iki kutba ayrılmasının sonucu olarak Türkiye'nin tarafını Batı yani ABD yönünde belirlemesi olmuştur (Karataş ve Solak, 2023: 313). Bu dönemde Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün dâhil olduğu bir grup CHP'nin fikir ve söylemlerine katılmadıklarını belirtmişler. Bu bağlamda Meclis Grubuna 7 Haziran 1945'te verdikleri takdirde; çok partili hayata geçişi engelleyecek yapıda olan kanun ve tüzüklerin değiştirilmesini ve demokratik hayatın engellenmemesini ifade istemişlerdir (Bayansar ve Özer, 2023: 394). Bu süreçte ilk önce Nuri Demirağ'ın başkanlığında Milli Kalkınma Partisi kurulmuş daha sonra da (Serçe, 2019: 1693) CHP'den ayrılan milletvekilleri Demokrat Parti'yi (DP) kurmuşlardır (Akıncı ve Usta, 2016: 276).

1946 yılı Türkiye açısından hem siyasi hem de ekonomik bir dönüm noktasıdır. Siyasi açıdan çok partili hayata, ekonomik açıdan kapalı ve korumacı sistemden dışa açık bir sisteme geçilmiştir (Altunok, 2011: 239). Yine bu dönemde zengin toprak sahipleri ile asker, sivil ve bürokratlar arasında işbirliği kurulması da çok partili hayata geçişi kolaylaştırmıştır (Karataş, 2022: 309).

Demokrat Parti'nin kurulmasından önce de Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren çok partili hayata geçiş için denemeler yapılmış ancak içinde bulunulan konjonktür buna müsaade etmemiştir. Örneğin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuş ancak yaşanan isyan hareketleri partinin kapatılması ile sonuçlanmıştır (Güray, 2020: 407). Yine Serbest Cumhuriyet Fırkası da bu dönemde kurulup daha sonra kapatılan bir partidir (Akıncı ve Usta, 2015: 41). Bu ilk çok partili hayata geçiş çabaları daha öncede ifade edildiği gibi Cumhuriyet'in yeni kurulmasından dolayı Cumhuriyet yönetiminin gerektirdiği

tecrübelerin henüz ülkeye yerleşmemiş olması ve ülkenin bütünlüğüne yönelik saldırıların devam etmesinden dolayı başarı ile sonuçlanmamıştır.

1946 seçimleri, birden çok partinin fiili olarak yarıştığı ilk seçimlerdir. Bu seçimler sonucu oluşan meclis Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa seçimle belirlenen çok partili bir parlamento olmuştur. Parlamento muhalefetin ilk defa girmesi ile doğal olarak oturumlar daha hareketli hale gelmiştir. Çünkü 23 yıl tek başına iktidarda kalan CHP ilk defa parlamentoda muhalefetle karşı karşıya kalmıştır (Uzun, 2022: 9). Çekişmeli bir ortamın oluşmasını sağlayan bu yeni durum aslında demokratik sistemin bir gereğidir ve farklı görüşlerin parlamentoda temsil edilmesinin doğal bir sonucudur.

Türkiye'nin daha çok demokratikleşmesi için önemli bir adım olan çok partili hayata geçiş bir çok demokratikleşme reformunun da önünü açmıştır (Güray, 2020: 405). Bu açıdan 1946 tarihli çok partili hayata geçiş Türk siyasi hayatı için bir dönüm noktasıdır. Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik ile farklı siyasi partilerin kurulmasının önü açılmıştır. 1950 yılına gelindiğinde ise Cumhuriyet'in kuruluşundan beri iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarı sona ermiş ve Demokrat Parti iktidarı devralmıştır (Bayır, 2011: 46). Tek parti hükümetinin zamanla ortaya çıkardığı sorunlardan rahatsız olan vatandaş taze bir kan olarak Demokrat Parti'yi tercih etmiştir. Demokrat Parti yaşanan ekonomik sorunlardan dolayı ekonomi politikalarına özellikle önem vermiş (Baytal, 2007: 550) ve söyleminin merkezine 'demokrasi' terimini yerleştirmiştir (Özçelik, 2010: 164).

1.2. Türkiye'de Planlı Kalkınma Dönemi

Kalkınma, bir toplumun ekonomik ve sosyal yapısında zaman içinde ortaya çıkan hem sayısal büyümeyi hem de yapısal ve niteliksel dönüşümü ifade eden bir süreçtir. Planlama ise, belirlenen hedeflere ulaşabilmek amacıyla gerekli politika, strateji ve uygulamaların önceden düzenlenerek bir bütün hâlinde hazırlanmasıdır. (Mıhçı, 2001: 152). İkinci dünya savaşından sonra hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin kalkınma arayışları başlamıştır. Bu arayışlar sırasında 'kalkınma' ve 'planlama' kavramları da sıklıkla birlikte kullanılmıştır (Ekiz ve Somel, 2005: 99).

Türkiye tarihinde önemli bir dönüm noktası olan çok partili hayat zamanla olumsuz sonuçlar da doğurabilmiştir. Bu sonuçlardan birisi de büyük toprak sahipleri ile ticaret sermayesinin siyasi yönetim üzerindeki etkinliklerinin artması sonucu bürokrasinin göreceli olarak gelir kaybı yaşamama sebep olmasıdır. Gelir kaybı yaşayan sivil ve askeri bürokrasi planlı ekonomiye geçmeyi savunmuştur (Bağır, 2022: 13).

İlk planlama girişimleri 1933-1950 yılları arasında başlamış ve 1950'li yıllardan sonra somutlaşmaya başlayarak nihayet 1960 yılından sonra eylemsel hale gelmiştir. Bu eylemselleşmenin en somut adımı 30 Eylül 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıdır (Çoruk, 2019: 299). Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile birlikte planlı kalkınma hamlesine başlayan Türkiye'de süreç; 1980'lere kadar ulusal kalkınma odaklı iken 1980'lerden sonra ise bölgesel kalkınma odaklı bir hal almıştır (Çelikkaya vd., 2018: 23). Yine 1961 anayasası ile ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik bir şekilde hayata geçirebilmek için planların hazırlanmasının yasal zemini de oluşturulmuştur (Tuncel, 2019: 59).

Fiili olarak 1960 yılından 1980 yılına kadar Türkiye'de uygulanan planlı kalkınma modeli 1980 yılından sonra serbest piyasa ekonomisine geçilmesine rağmen kalkınmaya planlarla yön verilmeye devam edilmiştir (Keskin, 2023: 2). Tanımlardan yola çıkarak planlı kalkınmanın sadece ekonomik bir mahiyeti ifade ettiğini düşünmemek gerekir. Zira planlı kalkınmanın ekonomik, siyasal ve sosyal boyutları da mevcuttur (Övgün, 2010: 184). Nitekim 1980 sonrası dönemde planlarda beşerî sermayenin ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine ve kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılmasına odaklanılmıştır (Bedir, 2022: 11).

Planlı kalkınma döneminde Türkiye'de kamu yönetiminin gelişimi için aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır (Uçar ve Karakaya, 2014: 157-158):

- İdari Reform ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor,
- Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi (MEHTAP),
- İdareyi Yeniden Düzenleme Komisyonu Çalışmaları,
- İdari Reform Danışma Kurulu Raporu,
- Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA).

Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren kalkınma politikaları doğrultusunda, her dönemin koşullarına uygun çeşitli planlamalar yapılmıştır. Ancak bu planların öngördüğü hedeflerin ve uygulamaların belirlenen kapsam ve zaman çizelgesine uygun biçimde hayata geçirildiğini söylemek her zaman mümkün olmamıştır (Avcı vd., 2010: 465). Çünkü uygulamalar çoğunlukla planların gerisinde kalmıştır. Planlar her zaman daha yüksek idealler ile tasarlanırken uygulamaya geçildiğinde bu ideallerin gerçekleşmediği görülmüştür. Bunun mali kaynakların yetersiz olması, yetişmiş insan gücü yetersizliği, araç ve gereç yetersizliği gibi bir çok nedeni vardır.

2. Türkiye’de Çok Partili Hayat ve Planlı Kalkınma Dönemi’nde Kamu Yönetiminin Gelişimi

Türkiye’de yönetim bilimi olarak düşünüldüğünde kamu yönetimi anlayışının başlangıcı Osmanlı Devleti dönemi 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar götürülebilir ve bu dönem Fransız yönetim bilimi incelemelerinden oluşmaktadır. Ancak diğer bir yaklaşım Türkiye tarihinde kamu yönetiminin başlangıcını 1950’li yıllar olarak kabul eder. Çünkü bu yıllarda Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) kurulmuş -1953-, kamu yönetimi kürsüsü kurulmuş -1957 Siyasal Bilgiler Fakültesi-, kamu yönetimi ders kitapları çıkarılmış ve okutulmuştur. Yine Dünya Bankası’nın desteği ile hazırlanan Barker Raporu da Türkiye’nin yönetim bilimi ile tanışmasına vesile olmuş önemli bir rapordur (Keskin, 2006: 1-2). Bu dönemde ayrıca şu raporlar da hazırlanmıştır; Neumark, Martin ve Cush, Leimgruber, Challioux Dantel (Altunok, 2011: 244). Bu dönemde kurulan en önemli kurum olan TODAİE birçok önemli görevi ifa etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır (Keleş, 2024: 2):

- Kaymakamlık kurslarının yürütülmesi,
- Eğiticilerin yetiştirilmesi,
- Merkez ve taşra teşkilatlarında görev yapan kamu personeline hizmet içi eğitim programlarının sunulması,
- Şehir plancıları ile İller Bankası çalışanlarının mesleki gelişimlerinin desteklenmesi,
- Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere çeşitli ülkelerden gelen üst düzey kamu yöneticilerine yönelik eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve kamu diplomasisi alanında çeşitli programların düzenlenmesi.

Türkiye’de kamu yönetiminin bu yıllarda yerleşmesi geç bir tarih olarak değerlendirilebilir. Ancak dünyada da kamu yönetiminin popüleritesi II. Dünya Savaşı’ndan sonra artmaya başlamıştır. Çünkü II. Dünya Savaşı’ndan sonra uygulama alanı bulan Sosyal Devlet Anlayışı ile kamu ekonomisinin genel ekonomi içindeki payı artmıştır (Güner, 2014: 65). Nitekim ikinci dünya savaşından sonra Almanya ve İtalya gibi otoriter rejimler mağlup olmuş ABD ve Sovyetler Birliği galip gelmiştir. Savaşın bu sonucu sonraki dönemde ABD tarafında yer alacak devletlerin demokratik kurumları yerleştirmesini gerekli kılmıştır. Türkiye, 23 Şubat 1945 yılında Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etti. Daha sonra 26 Haziran 1945’te San Francisco’da Birleşmiş Milletler Beyannamesi’ni imzalayarak savaş sonrasında hangi safta yer alacağını bir anlamda ilan etmiştir (Öztekin, 2015: 171). Savaş sonrası çok partili hayata geçiş adımlarının atılması bu durumun bir sonucudur. Bu tarih aynı

zamanda Türkiye'nin iç politikalarının dış politikalara göre belirlenmeye başladığı bir dönüm noktasıdır (Koca, 2017: 73). Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi sadece demokrasinin gelişmesi anlamına gelmemektedir. Oluşan yeni atmosfer sonucu sanayileşme hızlanmış ve bu da kırsaldan kente doğru bir göç hareketini başlatmıştır. Bu göç hareketi toplumsal yapıyı değiştirmiştir (Özgiraz ve Arslanel, 2015: 24). Kamu yönetimi açısından değişen bu yapı kamu hizmetlerinin çeşitlenmesi ve bu yönde ihtiyaçların artması anlamına gelmekteydi.

Planlı kalkınma dönemi bir anlamda idarenin keyfiyetinin önüne geçmek için kamuda kalkınmaya yönelik kararların beş yıllık hedefler çerçevesinde alınmaya başlanmasıdır (Leblebici ve Erkul, 2008: 276). Planlı kalkınma kamu yönetiminin başarısı için önem arz etmektedir. Aksi takdirde siyasal, sosyal, ekonomik ve idari yapılarıdaki sorunlar kamu yönetiminin çalışmasında ve hizmet sunmasında başarısız olmasında neden olabilmektedir (Çevik, 2004: 43). Bu durum kamu ekonomisinin toplam ekonomi içindeki payını artırmıştır.

Türkiye'de kamu politikaları zaman içinde değişime uğramıştır. 1930'lu yıllarda 'devletçi', 1950'li yıllarda 'liberal' olan bu politikalar 1960'lı yıllardan sonra 'planlı kalkınma' biçimini almıştır (Çelik ve Çetiner, 2019: 121). Kamuda kaynak israfının önüne geçmek için kaynakların amacına uygun kullanılması büyük önem taşımaktadır. Kaynakların amacına uygun kullanılmasını sağlayacak olan da planlı kalkınmadır (Akalin, 2021: 32). Kamu gelirlerinin toplumun hangi kesiminden elde edildiği ve bunların hangi kaynaklardan ekonomiye aktarıldığı planlı kalkınma politikalarının temel konularından biridir (Takım, 2011: 159).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ihtiyaçlar doğrultusunda Osmanlı'dan devralınan kamu yönetimi örgütlerinin ya yapıları değiştirilmiştir veya yeni kamu yönetimi örgütleri oluşturulmuştur. Türkiye'de kamu yönetimi alanında özellikle II. Dünya savaşıdan sonra etkinlik ve verimlilik konuları önemsenmiş ve bu doğrultuda raporlar hazırlanmıştır (Coşkun, 2005: 13-14). Türkiye'de kamu yönetimi, merkezi yönetim ve yerel yönetim olarak örgütlenmiştir (Güner, 2014: 67). Merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki etkisi atılan demokratikleşme adımları ile sürekli bir azalma eğilimi izlemiştir. Ancak hiçbir zaman yerel yönetimler tam olarak özerk olamamıştır. Bu durumun temel nedeni Türkiye'nin içinde bulunduğu kendine has koşullardır.

Sonuç

Kamu yönetimi toplumun tamamına hitap etmesinden dolayı devlet mekanizmasının en önemli boyutunu ihtiva etmektedir. Toplumun ortak ihtiyaçları kamu yönetimi tarafından giderilmektedir ve bu 'kamu yararı'

kavramının bir gereği olarak yapılmaktadır. Bu yüzden iyi örgütlenmiş ve gelişmiş kamu yönetimi sistemi toplumsal gelişmenin de teminatıdır. Uzun yıllar siyaset biliminin bir alt disiplini olarak düşünülen kamu yönetimi 1887 yılında Woodrow Wilson'un "Kamu Yönetiminin İncelenmesi" adlı makaleyi yazmasıyla ayrı bir bilim dalı olarak kabul görmeye başlamıştır (Önen ve Ozan, 2019: 78). Kamu yönetiminin ayrı bir disiplin olarak kabul görmesinden sonra önemi daha da artmış ve kamu yönetimi ile ilgili çalışmalar da artmıştır.

Türkiye'nin verdiği zorlu mücadeleler ve ödediği bedeller sonucunda kurduğu Cumhuriyet rejimi çok büyük ve önemli bir kazanımdır. Zor koşullarda verilen mücadele sonucunda Cumhuriyet kuruldu ancak imkanların elvermemesinden dolayı bazı alanlarda istenen başarılar gösterilemedi. Demokratik hayatın önemli bir parametresi olan çok partili hayata geçiş bunlardan bir tanesidir. Cumhuriyetin yeni kurulmasından dolayı yeterli imkanların olmaması çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısız olmasına yol açmış ve ancak 1946 yılında çok partili hayata geçilebilmiştir. Ancak şu gerçek göz ardı edilmemelidir ki; Türkler tarafından tarihin her döneminde kurulan devletlerde kamu otoritesinin güçlü olması ve kapsayıcı olması anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayış çok partili hayat döneminde de planlı kalkınma döneminde de devam etmiştir.

Çok partili hayata geçiş kamu yönetimi alanında sorunları tam olarak giderememiş ve yeni sorun alanlarının doğmasına yol açmıştır. Çok partili hayat döneminde büyük toprak sahipleri ile ticaret sermayesinin siyasal yönetim üzerindeki etkinliklerinin artması sonucu bürokrasinin göreceli olarak gelir kaybına sebep olması bu sorunların en önemlisidir. Bu yüzden gelir kaybı yaşayan sivil ve askeri bürokrasi planlı ekonomiye geçmeyi savunmuş ve bu yönde çalışmıştır.

Planlı ekonomiye geçiş devletin sosyal ve ekonomik hayatta hangi görevleri icra edeceğini, bu süreçte kamu kuruluşlarının görev ve sorumluluklarının ne olduğunu ve özel işletmelerin plandaki konumunun belirlenmesini hedeflenmiştir. Dolayısıyla kamu yönetiminin bütün faaliyetlerinin önceden planlanmasını içeren kalkınma planları toplumsal hayatı da yakından ilgilendirmektedir.

Çok partili siyasi yaşama geçişle birlikte oluşmaya başlayan demokratik ortam, zamanla güçlenmiş ve planlı kalkınma dönemine geçiş için uygun zemini hazırlamıştır. Bu süreçte Türk Kamu Yönetimi alanında önemli kurumsal ve akademik gelişmeler yaşanmıştır. Bu kapsamda Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü kurulmuş, Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde kamu yönetimi kürsüsü açılmış ve kamu yönetimine ilişkin ders kitapları hazırlanarak eğitim sürecine dâhil edilmiştir. Bunun yanı sıra Barker, Neumark, Martin-Cush,

Leimgruber ve Challioux-Dantel raporları gibi önemli çalışmalar hazırlanmış, söz konusu raporlar Türk Kamu Yönetimi'nin gelişimine ve modernleşmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Türkiye açısından çok partili hayata geçiş ve planlı kalkınma dönemi, kamu yönetiminin gelişiminde önemli evreleri temsil etmektedir. Bu süreçte kamu yönetiminin kurumsal kimliği büyük ölçüde şekillenmiş, kurulan önemli kurumlar aracılığıyla bu gelişim desteklenmiştir. Kamu yönetiminde sonraki yıllarda ortaya çıkacak değişimlerin temelini büyük ölçüde 1945-1980 döneminde atıldığı kabul edilmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle 1980 sonrasında Türk kamu yönetiminde meydana gelen köklü dönüşümlerin önemli tetikleyicileri arasında çok partili hayat döneminde kazanılan demokrasi tecrübesi ile planlı kalkınma döneminde edinilen planlama tecrübesinin yer aldığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, söz konusu iki dönem Türk kamu yönetiminin gelişim sürecinde kritik bir aşamayı temsil etmiş ve kurumsal olgunlaşma dönemine geçiş için önemli bir temel oluşturmuştur.

Kaynakça

- Akıncı, A., & Usta, S. (2015). Türkiye’de çok partili hayata geçişte etkili olan iç faktörlerin analizi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 17 (29):4 1-52.
- Akıncı, A., & Usta, S. (2016). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 275-288.
- Akalın, A. (2021). Planlı Dönemler İtibariyle Türkiyede Kalkınma Çalışmaları İle Kırsal Kalkınma Arasındaki İlişki. *Abi Evran Akademi*, 2(1), 32-39.
- Altunok, M. (2011). Türkiye’de Kamu Yönetimi Disiplininin Temelleri Üzerine. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 16(3).
- Avcı, Ü., Kurtoğlu, M., & Seferoğlu, S. (2010). Türkiye’de planlı kalkınma ve teknoloji politikaları. *XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 466-474.
- Aykaç, B. (2001). Kamu yönetiminde kriz ve kriz yönetimi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 123-132.
- Bağır, R. (2022). Planlı Kalkınmaya Geçişte Rol Oynayan Faktörler ve Planlı Kalkınma Dönemi’nin Başlaması (1963-1967). *Akademik Açı*, 2(1), 4-36.
- Bayır, Ö. E. (2011). Türkiye’de çok partili hayata geçiş sürecinde solda partileşme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (45).
- Bayansar, R., & Özer, M. A. (2023). Türk kamu yönetiminin yakın dönem tarihsel gelişimi üzerine değerlendirmeler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 389-406.
- Baytal, Y. (2007). Demokrat parti dönemi ekonomi politikaları (1950-1957). *Atatürk Yolu Dergisi*, 10(40), 545-567.
- Bedir, A. (2022). Planlı Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi, Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye’nin 11. Kalkınma Planı. *Düşünce Dünyasında Türkiiz*, 10(53), 9-70.
- Cesur, A. (2020). “Tarihsel Bağlamıyla Kamu Yönetimi Disiplininin Kimlik Sorunsalı Ve Disiplinin Türkiye’deki Gelişimi”, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(27):769-781.
- Coşkun, B. (2005). Türkiye’de kamu yönetiminde yeniden yapılanma tarihsel geçmiş ve genel bir değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 448, 13-47.
- Çelik, O., & Çetiner, S. (2019). Türkiye ekonomisinde kalkınma planları ve kalkınma planlarındaki söylem değişiklikleri. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(3), 121-131.
- Çelikkaya, S., Yaman, H., Dağlı, İ., & Çapık, E. (2018). Bölgesel Politikaların Kalkınma Planlarındaki Yeri Ve Zamana Bağlı Dönüşümü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(22), 21-31.

- Çetin, S. (2010). Türkiye’de kamu yönetimi reform sürecinin değerlendirilmesi: aksayan ve işleyen yönler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 23-37.
- Çevik, H. H. (2004). Türkiye de kamu yönetimi başarısızlığına teorik bir yaklaşım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(03).
- Çoruk, A. (2019). Planlı kalkınma dönemindeki milli eğitim şûra kararlarının kalkınma planlarındaki eğitime ilişkin hedefler çerçevesinde değerlendirilmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(4), 297-318.
- Ekiz, C., & Somel, A. (2005). Türkiye’de planlama ve planlama anlayışının değişimi. *AÜ SBF-GETA Tartışma Metinleri*, 81, 1-36. file:///C:/Users/ACER/Downloads/Turkiyede_Planlama_Mulkiye_Dergisi.pdf, (Erişim Tarihi: 03.06.2026).
- Güray, Ş. (2020). Çok Partili Hayata Geçiş ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. *Türk dünyası araştırmaları*, 125(247), 405-420.
- Güner, H. (2014). Türkiye’de kamu yönetimi ve kamu yönetiminin denetimi. *Denetim*, (14), 65-72.
- Haytoğlu, E. (1997). Türkiye’de Demokratikleşme Süreci e 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 48-56.
- Heywood, A. (2017). Siyaset Teorisine Giriş, (Çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları: İstanbul.
- Serçe, U. (2019). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Azınlık Politikaları. *History Studies (13094688)*, 11(5).
- Şentürk, A. (2012). Çok partili hayata geçiş süreci ve Necmettin Sadak. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12(25), 157-180.
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 yılları arasında uygulanan kalkınma planlarında maliye politikaları. *Maliye Dergisi*, 160(1), 154-176.
- Telsaç, C ve Arı, F. (2026). Kamu Yönetiminde Yapay Zeka ve Dijitalleşme, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Tünel, V. (2019). Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi. *Tourism and Recreation*, 1(2), 58-66.
- Karataş, M. (2022). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 11(32), 303-323.
- Karataş, M., & Solak, Y. (2023). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Muhalif Bir Figür: Nuri Demirağ Ve Milli Kalkınma Partisi. *History Studies*, 15(2), 311-325.
- Karıptaş, G. N., & Karakoç, R. (2025). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Dış Dinamikler. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 8(1), 33-50.

- Keskin, N. E. (2006). Türkiye’de kamu yönetimi disiplininin köken sorunu. *Amme İdaresi Dergisi*, 39(2), 1-28.
- Keskin, M. (2023). Türkiye’deki kalkınma planlarının bölgesel kalkınma perspektifinden değerlendirilmesi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-24.
- Koca, M. (2017). Türkiye’de çok partili hayata geçiş sürecinde kurulan sosyalist partiler. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 80-95.
- Keleş, R. (2024). Yönetim, Kamu Yönetimi, Yönetim Kültürü. *Amme İdaresi Dergisi*, 57(1).
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sürt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Mihçı, H. (2001). Görelî Geri Kalmışlıktan Kurtulma” Hamlesi” ve Türkiye’de Planlı Kalkınma Deneyimi (1963-1983). *Mülkiye Dergisi*, 25(231), 149-196.
- Leblebici, D. N., & Erkul, E. (2008). Planlı kalkınma deneyiminden stratejik planlamaya geçiş: Türkiye örneği. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1).
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Rubinstein, W. D., and Maravic, P. V. (2010). Max Weber, Bureaucracy, and Corruption, The Good Cause: Theoretical Perspectives on Corruption, 2010, pp. 21-35 (15 pages), <https://www.jstor.org/stable/j.ctvb7k5p.6>, (Erişim Tarihi: 04.04.2026).
- Önen, S. M. ve Ozan, M.S. (2019). Kamu Yönetimi Disiplininin Gelişimi. *Yeni Kamu Yönetimi içinde* (Ed. Ahmet Yatkın), 77-106.
- Övgün, B. (2010). Türkiye’de planlama: sektörel gelişmeden kalkınmaya kalkınmadan stratejiye. *Memleket Siyaset Yönetim*, 5(13), 176-204.
- Özer, M. A., Yaylı, H., Akçakaya, M., & Batmaz, N. Y. (2015). Kamu yönetimi. *Ankara: Adalet Yayınevi*.
- Özer, M. A. (2005). Günümüzün yükselen değeri: Yeni kamu yönetimi. *Sayıştay Dergisi*, (59), 3-46.
- Özçelik, P. K. (2010). Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(03), 163-187. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002176
- Öztekin, H. (2015). Türkiye’de çok partili hayata geçiş sürecinde muhalif bir dergi: Görüşler. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2015(41), 170-191.
- Özkiraz, A., & Arslanel, M. N. (2015). Türkiye’de 1945-1960 döneminde sivil toplum örgütlerinin varlığı meselesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 21-42.
- Uçar, M., & Karakaya, A. (2014). Yönetimsel reformlar perspektifinden Türkiye’de yönetimin gelişimi üzerine bir inceleme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 152-169.

- Uzun, T. (2022). Türkiye’de çok partili hayata geçiş süreci: 1946-1950. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 11 (56), 9-50.
- Yolcu, T. (2019). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Süreci İle Birlikte Tek Başına İktidar Olan Partilere Yönelik Genel Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 14(2), 935.